

СИНГИДУНУМ И ГРАДОВИ СКОРДИСКА

Досадашње студије посвећене изворима за историју Скордиска и посредно, питању постанка „келтског“ Сингидунума¹, исцрпне су у великој мери ту тему, утолико пре, ако сада сличну расправу треба водити са гледишта праисторичара. Не улазећи стога у поновно претресање и вредновање углавном оскудних вести о Скордисцима, потребније је вратити се на оне закључке, који су заједнички за иначе различита тумачења извора када су у питању разни аутори.

Тако се сматра, или је већ прилично јасно доказано, да келтско насеље не може бити изједначено са римским Сингидунумом, ни по месту нити континуитету становништва². Осим тога, прве вести о Сингидунуму забележене су тек у II в. нове ере, иако постоји довољно доказа да је сам град основан раније, што уосталом одговара војничком значењу који је Сингидунум задржао све до краја антике³.

Сагласност је такође постигнута и када се говори о структури имена Сингидунум. Оно се у лингвистичком погледу узима као сложеница чији је други део поуздано келтског порекла (дунум-утврђење) док први (Синги-) означава име предкелтског племена настањеног на овом подручју. Иако се мишљења о пореклу овог назива разилазе, постоји заједничко тумачење да треба узети у обзир племена која стари писци помињу када говоре о Подунављу (Сигини, Синди) и повезати их са келтском традицијом. При томе је значајно да се ради о староседелачким популацијама чије трачко порекло, према вестима из извора, нико није оспоравао.⁴

Тражење тачне локације латенског утврђења (термин келтски Сингидунум није погодан из једноставног разлога што су град тог имена подигли Римљани) довео је до избора Звездаре у ужем, или Беле Стене код Вишњице у ширем подручју Београда, као места где се то утврђење могло да налази.⁵ Са Звездаре међутим нема поузданих доказа о објекту таквих размера, док се код Вишњице, како изгледа, ради о античком утврђењу чији прави обим и хронолошко опредељење нису ближе познати.⁶

Ове и сличне покушаје оправдано је покренуло откриће келтских некропола на подручју Карабурме и Роспи Ђуприје, односно на северисточним падинама Звездаре. За сада су ове некрополе једини поуздани сведоци о постојању дуготрајног насеља Скордиска на ушћу Саве у Дунав (схватајући ово географско одређење у нешто ширем смислу речи).⁷

Још једно питање, заједничко такође за расправе о пореклу имена Сингидунума, односи се на хронолошки распон који дели предкелтски назив (Синги-) од његовог келтског додатка (дунум) и најзад на касније римско преузимање ове за њих сасвим стране језичке кованице. И све то за место на коме су значајно насеље подигли управо Римљани, а не њихови претходници, имајући при томе на уму да римски логори нису по правилу поклапали локације староседелачких утврђења. Ни хронолошке разлике које овде постоје нису тако мале, као што ће се видети, да би без теškoћа био успостављен континуитет у сажимању различитих назива, као што је овде случај. Тако прве вести о Сигинима

и Синдима потичу од Херодота, односно из V в. ст. ере, а податке које он пружа у својим географским описима користио је и Аполоније Рођанин (III в. ст. ере) у спеву о Аргонаутима када говори о њиховом путовању кроз Подунавље. Келтско насељавање подручја о коме је реч, према опште прихваћеном датовању, започиње у првој половини III в. ст. ере, док оснивање Сингидунума може да одговара једино првим деценијама I в. нове ере, или нешто раније.⁵

Да тешкоћа буде већа, стари извори не познају никакво значајније насеље Скордиска лоцирано на ушћу Саве у Дунав, али помињу два њихова града, *Neotici* и *Saredaliti*, не означавајући ближе место на коме су се налазили.⁶ Стога је већ наглашено да разрешавање тачније локације као и самог постојања већег насеља Скордиска на територији данашњег Београда не зависи од повезивања римског Сингидунума са староседелачким насељем. Уколико се римско утврђење овог имена посматра као независно насеље, настало према потребама нових господара Подунавља и Балкана, тада се указују друга решења о насељу Скордиска, већ тако чврсто уграђеном у стару историју Београда.

•

Одговор те врсте, свакако непотпун јер су и садашња сазнања недовољна, могу да пруже резултати археолошких испитивања на подручја Београда. Чини се да најзначајнију локацију о којој се до сада расправљало, калемегдански плато, овог пута треба у потпуности изоставити. На првом месту због тога, како је речено, што је на њему био изграђен римски логор, а тај објект није наследио никаквог непосредног претходника из времена позног латена, када Скордисци и подижу већину својих утврђења. Други разлог лежи у стратиграфској скали установљеној на горњем граду калемегданске тврђаве у којој не само да недостаје келтско насеље, већ нема јаснијих трагова ни оног периода, који би непосредно претходно Келтима. Стога чињеница да је калемегдански плато био сукцесивно насељен од ране праисторије до Рима има само опште значење, јер су стална насеља овде подизана само у

појединим епохама. Тако је установљено настањивање простора горњег града у раном и позном неолиту, затим у позном бронзаном добу, док су трагови насеља из старијег гвозденог доба откривени на обали Дунава, дуж Аде Хује, значи поново на Карабурми, где постоји такође и некропола развијеног бронзаног доба.¹⁰ Али треба имати у виду да територија данашњег Београда није у потпуности испитана и да ово не морају да буду сва насеља подизана током праисторије на том подручју.

Под претпоставком да оснивање римског логора треба оставити по страни када се расправља о утврђењима Скордиска односно њиховим насељима на ушћу Саве у Дунав (јер ту спада и врло вероватно насеље у *Tahtipirit*-у — Земуну), тада је значајније питање порекла назива Сингидунума. Тачније речено, издвајају се два основна проблема: оно о локацији других градова Скордиска, наведених у историјским изворима и затим, колико подручје око ушћа Саве у Дунав, сразмерно густо насељено у протоисторијском периоду може бити идентификовано у вестима старих писаца.

Када се ради о предкелтским популацијама потребно је размотрити археолошке податке који једино могу да пруже ближе обавештење о становништву старијег гвозденог доба насељеног на приобалном појасу Карабурме. Укратко речено, овде се ради о насељу са полугеометријским и керамиком која носи уобичајене типолошке карактеристике за рану фазу старијег гвозденог доба Подунавља и Централног Балкана (комплекс Басараби—Гомолава—Босут).¹¹ Како хронолошки оквир ове фазе одговара углавном VIII—VI в. старе ере, иако је њено трајање у средњем Подунављу могло да буде и нешто дуже — то излази да је непосредни додир ове популације са Келтима по свој прилици неостварљив.¹² При томе треба имати у виду да је Карпатска котлина током V и IV в. старе ере била насељена „скитским” становништвом, које допире и до југоисточног угла панонске низије, задржавајући се ту све до доласка Келта.

Изузев открића гробова сличне скитонидне некрополе код Вршца (локалитет Ат),¹³ или усамљених налаза из непосредне

околине Београда, на десној обали Дунава, као што је кофанички(?) гроб код Ритопека са „скитско“-трачким накитом (Т. I, 4), нема других доказа да је и ушће око Саве и Дунава било насељено племенима таквог порекла. У том случају се може претпоставити да популације ране фазе старијег гвозденог доба у ужем југословенском подунављу доживљавају локални развој, уз извесне „скитске“ утицаје, али такође и оне из илирско-панонске средине. Постојање млађе етапе означавала би керамика која губи инкрустовану и сложену геометријску орнаментичку карактеристичну за комплекс Басараби—Босут—Гомолава, једноставнија је по украшавању, са нагласком на жљебљењу и канелирању, уз превагу здела са повијеним ободом и грубих судова украшених пластичним тракама. Таква керамика, за сада, није још релативно-хронолошки тачно издвојена, иако постоје изгледи да ће то бити учињено после новијих истраживања у источној Србији (Пецка Бара, Лепена код карауле, Падина у Вердану, Кузница код Рудне Главе), или у Срему (Калакача код Вешке, у мањој мери Гомолава и Босут)¹².

Према расположивим подацима није такође јасно колико је Војводина била захваћена „скитским“ утицајима, али пример некрополе Дорослово код Бача говори да треба рачунати и на западни део покрајине. Керамика са ове некрополе такође је лишена богате урезане и инкрустоване орнаментике.¹⁴

Керамички налази из насеља на дунавској обали код Аде Хује, објављени до сада, припадају према својим типолошким одликама управо тој првој фази старијег гвозденог доба Подунавља. Иако релативно—хронолошко место те фазе, како је речено, још увек није тачније одређено, ипак је искључена могућност непосредног додира Келта и ових староседелаца, јер их дели знатна временска разлика — узевши уопштено од VI в. старе ере до почетка III в. старе ере. Тачност овог закључка потврђују и прилози из најстаријих гробова са Роспи Ђуприје и Карабурме: међу њима нема објеката који би припадали времену насеља старијег гвозденог доба код Аде Хује.

Изгледа да покушај за решавање питања носилаца завршне етапе старијег

гвозденог доба на подручју ушћа Саве у Дунав може бити учињен на други начин: хронолошким вредновањем управо тих најстаријих прилога из обе латенске некрополе. При томе треба напоменути да је према временској раздвојености келтских миграција, као и правцима њиховог кретања, очевидно да Келти доспевају до овог дела Подунавља тек после оствареног контакта са староседеоцима било у Трансданибуји, било у источној или југоисточној Панонији.¹⁷ Зато гробне целине из Карабурме садрже и поједине објекте из илирско-панонског културног круга (првенствено накит), међу којима су хронолошки највреднији примерци украсних астрагалонских појасева (Т. I, 3).¹⁸ Али треба одмах нагласити да слични налази нису заступљени у већем броју и да материјал келтског порекла преовладава, као и то, да недостаје керамика илирског или панонског старијег гвозденог доба. Урна из гроба 34, несумњиво изузетан примерак међу керамиком из ове некрополе, према моделовању својих цилиндричних, пластично украшених дршки, највероватније са зооморфним завршеницама, као и свом облику, има врло блиске паралеле са територије која вероватно припада Ерависцима па је њена панонска провенијенција вероватнија.¹⁹

Уопште узевши гробни прилози са некрополе на Карабурми припадају у великој већини локалним производима, јер поред накита о коме је било речи, импорту (или плену; Т. I, 5) припадају још и метални судови грчког (ситуле; Т. I, 6) или римског порекла (симпулум; Т. I, 5).²⁰ Керамика нађена у гробовима одговара у свему типовима заступљеним на насељима са подручја Скордиска, као што су Жидовар или Гомолава, када је у питању млађа фаза (крај II и I в. старе ере; Т. II), или Доња Долина и некропола у Осцјеку за старију фазу Карабурме (крај III и II в. старе ере).²¹ То поново потврђује да некропола на Карабурми припада оформљеној и стабилизаној групи Скордиска чији је развој кроз сва три века непрекинут, са материјалном културом која не показује никакве скокове или преломе.

Податке друге врсте пружили су међутим поједини гробови са суседне некрополе

на Роспи Ђуприји. Тамо су у гробу 2, уз остале прилоге (зделе стандардног облика или астрагалонидни појас) нађена и два пехара мањих димензија. Њихова изразита биконичност, скраћени и проширени доњи конус, као и карактеристична геометријска орнаментика једног од њих (Т. I, 7), чине их примерцима страним у подунавско-балканском подручју. Аналогије напротив упућују на источне делове Карпатског басена, где се слична керамика тумачи као утицај или преживљавање традиција домородачког дако-гетског становништва.²²

Када се налази из гробних целина са Карабурме и Роспи Ђуприје, посматрани овако сумарно, пореде међу собом, тада је видљиво да старија етапа некрополе садржи објекте који сведоче о утицајима панонско-илирске средине, али исто тако и оне који имају дако-гетски карактер. У млађој фази преовладава локална материјална култура, па се јављају такви налази, као што је сребрна фибула из гроба 102 (друга половина I в. старе ере; Т. I, 1), карактеристична за подручје Скордиска по томе што представља облик у коме се сучествују елементи дачке и келтске израде.²³

У том случају групу Скордиска насељену на подручју ушћа Саве у Дунав чини, како упућују и извори, мешовита популација, у којој се, према садашњем знању, не могу у потпуности издвојити саставни етнички или културни елементи. Прихватање напредније латенске материјалне културе од стране домородачког становништва отежава тај задатак, иако се, захваљујући управо том процесу јасније издвајају они страни елементи који непромењени или прилагођени доспевају из суседних подручја.

Како су налази те врсте још увек малобројни, разумљиво је да према садашњем познавању није могуће издвојити предкелтско становништво са некрополе у Карабурми, као једине расположиве целине налаза из латенског периода у ужем подручју ушћа Саве у Дунав. Питање је најзад колико се задовољавајући одговор и могао очекивати са налазишта ове врсте, јер примери из Трансилваније указују да староседеоци нису увек сахрањивани равноправно са Келтима, али да исто тако постоје и њихови гробови унутар келтских некропола.²⁴ Чини се да на Карабурми долази

у обзир сасвим друга врста сахрањивања, која пре указује на оформљену популацију у којој међусобне етничке границе нису тако оштро повучене, бар ослањајући се на сразмерно уједначену материјалну културу илустровану гробним прилозима. Стога објекти страног порекла говоре више у прилог утицаја, или о начину образовања етничке основе Скордиска, него што указују на подвојени живот дошљака и староседелаца. Најзад и извори тврде да Скордисци живе измешани са Трачанима и Илирима, или да су чак народ галског порекла, дакле не Гали у правом смислу те речи.²⁵

Али треба такође имати на уму да многи предмети, као што су разноврстан накит или други украсни делови одеће, могу такође да послуже као доказ трговачких и других контаката. Такав пример представљају у неку руку и астрагалонидни појасеви, сразмерно чести на територији Скордиска (Т. I, 3). Пошто су најпре били омиљени код староседелаца, ти су појасеви, судећи по овој територији, исто толико ознака Панона колико и Илира, па није довољно оправдано сматрати их искључиво илирским утицајем. Из тога произлази да су насеобински налази ипак одлучујући, што на крају није ништа ново, али може да помогне у разумевању тешкоћа на које се нијезази код настојања за ближе опредељење племенске припадности староседелаца предкелтског периода на подручју око ушћа Саве у Дунав.

Новији покушај тумачења постанка као и дуготрајне традиције топонима Синги (прихватајући да он припада трачким или трако-„скитским“ популацијама старијег гвозденог доба) рачунао би стога на источне, доњеподунавске везе, остварене већ током старије етапе тог раздобља. Најпре је комплекс Басараби—Восут—Гомолава означно одређено културно јединство доњег и средњег Подунавља, укључујући ту и делове Централног Балкана, да затим „скитски“ утицај или изпорти стигну на исто подручје, са вероватном присутношћу трако-„скитских“ популација у источној Војводини. Према томе, до доласка Келта, културна и популациона струјања из степско-шумске зоне западне Украјине, Црноморског приморја и доњег Подунавља

сасвим извесно допиру и до Централног Балкана (Т. I, 4). Пошто је са друге стране опште прихваћено мишљење да Сигини, Синди или Синги припадају трачким, односно дачким племенима, тада би била успостављена сагласност између историјских извора и археолошке евиденције. Посматрано са обе тачке становишта међуречје Саве, Дунава и Тисе било је током старијег гвозденог доба насељено популацијама чије се матичне области, или бар зоне најјачих утицаја, налазе на истоку у прикарпатско-украјинском простору и доњем Подунављу.

Пада међутим у очи, када се типолошки и културно сагледа целина коју пружају налази се некропола Карабурма и Роспи Ђуприја да недостају објекти дако-гетске материјалне културе, бар у већем броју, а који су касније недвојиви од оних келтског порекла на свим досадашњим испитаним насељима из позног латена у Војводини. Уже подручје Србије је мање истраживано када се ради о овој етапи протоисторије, али и досадашњи подаци говоре веома јасно о заједничком присуству келтских и дачких налаза.²⁶ При томе није у питању нека мање уочљива разлика, типолошког или стилског карактера у оквиру једне исте латенске културе, већ се налази једне и друге врсте међусобно веома јасно издвајају (Т. II). Овде није од првенствене важности утврдити ближу природу тог заједничког присуства оба елемента на територији Скордиска, иако је већ постојеће објашњење прихватљиво: да је то резултат нагле експанзије дачке краљевине под Боиребистом, проширене на све њене суседне области. Скордисци су ипак били и раније изложени снажним дачким утицајима, културним и популационим, и то је основни чинилац који поново уводи источну компоненту у југословенско подунавље и током позног латена, са нагласком на први век старе ере.

Овакве блиске везе налазе потврду и код старих писаца, који помињу заједничке ратове Скордиска и Дачана против Римљана у Македонији већ при крају II в. старе ере.²⁷ Тај датум се подударно, на пример, са временом оснивања утврђеног насеља Скордиска на Гомолави, где у најстаријем, полуземуничном хоризонту, дач-

ки материјал припада затвореним целинама налаза упоредо са типично позно латенским.²⁸ Разумљиво је да расветљавање тих тесних односа између Дачана и Скордиска треба очекивати пре од истраживања насеља него некропола, али у недостатку таквих података довољно је оправдана претпоставка да слични односи владају на целој територији Скордиска, па самим тим и на подручју око ушћа Саве у Дунав. То потврђују резултати добијени са насеља Скордиска западно од будућег Сингидунума, у Срему, као што су Гомолава (Т. II) или Сланкамен, а источно, у Банату, Жидовар, уз чињеницу о веома јасно потврђеној присутности Дачана од Словачке до нашег Подунавља у другој половини I в. старе ере.²⁹

Сводећи ове податке добијене кратким прегледом археолошког материјала на подручју Скордиска, а посебно оног из ужег међуречја Саве и Дунава, могуће је подвући превагу утицаја који долазе из дако-гетског односно трачко-скитског простора. Ово се може утолико пре да прихвати, када се узме у обзир слично културно јединство остварено, како је речено, у раној етапи старијег гвозденог доба простирањем комплекса Басараби—Босут—Гомолава. То не значи одрицање других централнобалканских утицаја на образовање племенске организације Скордиска, већ се пре ради о превази панонско-трачких елемената, него илирских у ужем смислу те речи, иако ни ови последњи нису искључени.

Усвајајући у том смислу топоним Синги као заоставштину из времена у коме популациони елементи трачког порекла имају своје место на подручју ушћа Саве у Дунав, остаје неизвесно у којој од побројаних хронолошких етапа треба тражити постанак тог топонима. Називи језички врло блиски (Сигини, Синди) припадају према историјским изворима времену трачко-„скитских” утицаја или популационих ширења, али је тешко претпоставити да сличан термин (Синги), остане неизмењен и тако снажно присутан у локалној топомастици све до доласка Римљана, да они по њему дају назив свом новом граду.

Најзад, потпуно истоветан топоним постоји у дачким областима такође као име града: то је Сингидава, лоцирана, како се

мисли, негде на Моришу. Она постоји у време доласка Римљана, али за разлику од Сингидунума, тај свој назив дугује месној традицији.³⁰ Утврђење римских легионара на ушћу Саве у Дунав добија, како се види и из извора, назив Сингидунум тек по доласку ове, за Подунавље стране војне силе. Није ли донекле неоправдано помислити да Римљани оживљавају предкелтску топономастику, која би морала бити тако јако укорењена, да је остала очувана посредством Скордиска и тако пренета оснивачима новог града. При свему томе, никакви остаци претходног утврђења, латенског или старије гвозденодобног нису откривени на месту Сингидунума, као реални објект који би објаснио тако дуго преживљавање тог назива.

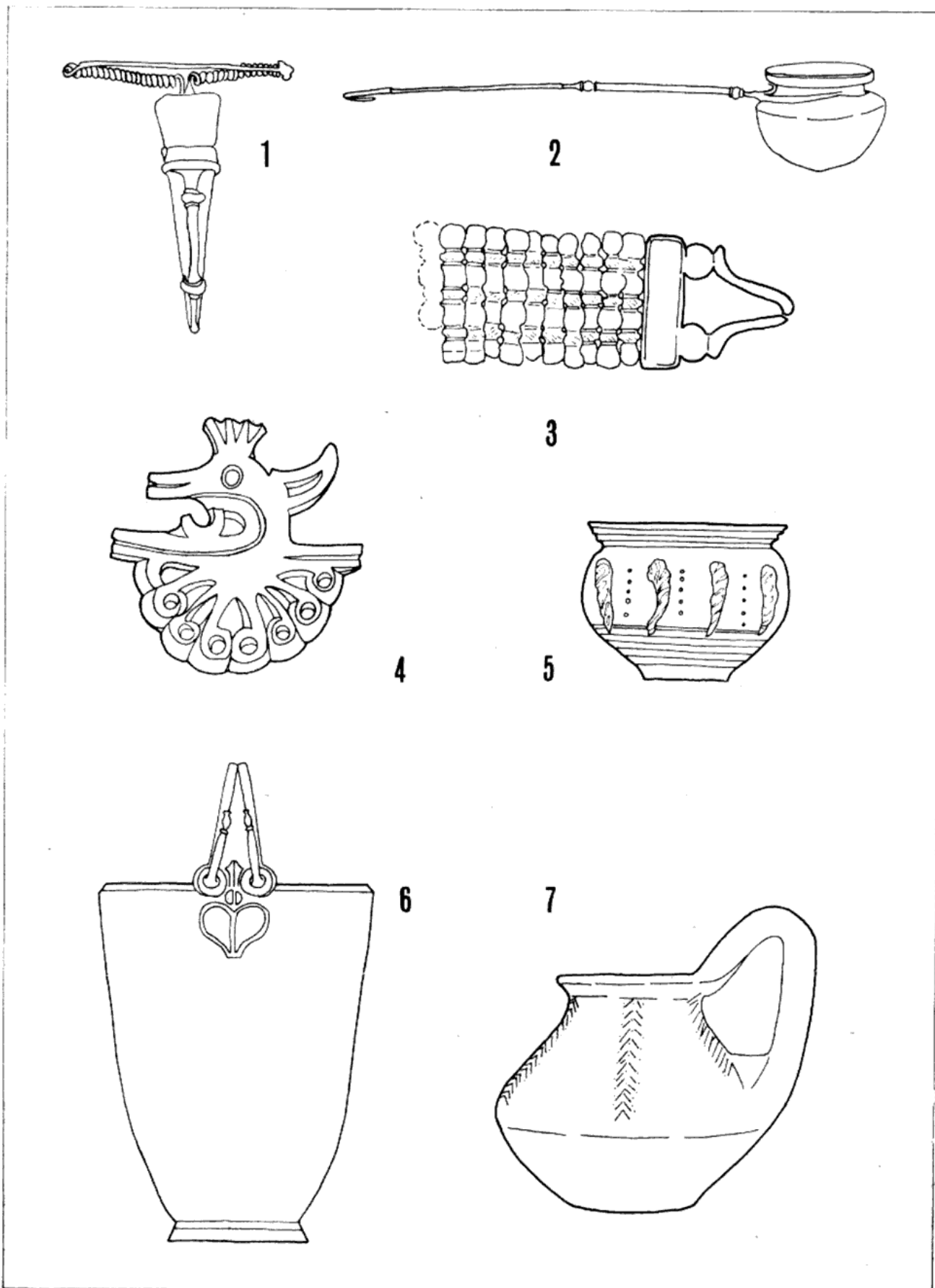
Остаје још једна могућност, на коју се до сада мање мислило, иако ни она не мора да пружи коначно решење за порекло имена Сингидунума. Познато је наиме да су Римљани поделили област Скордиска на мање популационе целине, од којих две, *civitas amantinorum* и *civitas skordiscorum* имају своју потврду и у писаним споменицима.³¹ То је поново доказ да племенски савез Скордиска заиста чине удружене етничке групације, које су у процесу сажимања са келтским дошљацима и највероватније међусобно, очувале ипак извесна популациона језгра, територијално јаснија после римске административне поделе. Таква мера се може разумети као саставни део освајачке политике Царства, али она у овом случају открива сложени популациони састав племенског савеза Скордиска, који је теже уочити према јединственој материјалној култури латенског карактера. Ако су том приликом јасније издвојене илирске (или панонске?) групације (Амантини, Бреуци), тада су морали постојати и дачки етнички елементи, посведочени поврх свега и одговарајућом компонентом материјалне културе на свим позним насељима Скордиска, од Жидовара на истоку, до Гомолаве на западу. (Т. II). Разумљиво да Дачани морају такође поседовати своје гентилно име и пре додира са Келтима који се овде стално настајују после познатог пораза у походу на Делфе (279 год. старе ере) и нема озбиљнијег разлога за веровање да генеалогичка таквог дач-

ког карактера (слично Амантинима или Бреуцима), овде не постоји само зато што није изричито очувана у писаним изворима. Сагласно са тиме, довољно је оправдана претпоставка да и поједини топоними на овој територији могу да буду дачког карактера. Они се можда ослањају и на старију традицију (поново дако-гетску или трачко-„скитску“) па би назив Сингидунум остао сачуван код Скордиска, али захваљујући дачкој компоненти ове племенске заједнице, оформљен најзад у коначном римском лингвистичком обрасцу.

Ако тако стоје ствари са пореклом имена Сингидунум, подразумевајући да се горња претпоставка може условно да прихвати у недостатку бољих доказа, тада и даље остаје отворено питање градова Скордиска, *Neorte* и *Capedunum-a*. Јасно је међутим, из свега што је напред речено, да Сингидунум не означава никакав претходни центар Скордиска или носилаца старијег гвозденог доба, али само на месту где је подигнут римски логор, што подразумева непосредно ушће Саве у Дунав. Значи да питање имена утврђених насеља Скордиска у непосредној околини, као што је оно у Винчи, затим на месту античког *Таурунум-а*, остаје у потпуности отворено. Досадашња, истраживања историје Скордиска заснована на анализи писаних извора, како је наведено, нису такође одредила тачнији географски положај ових градова.³²

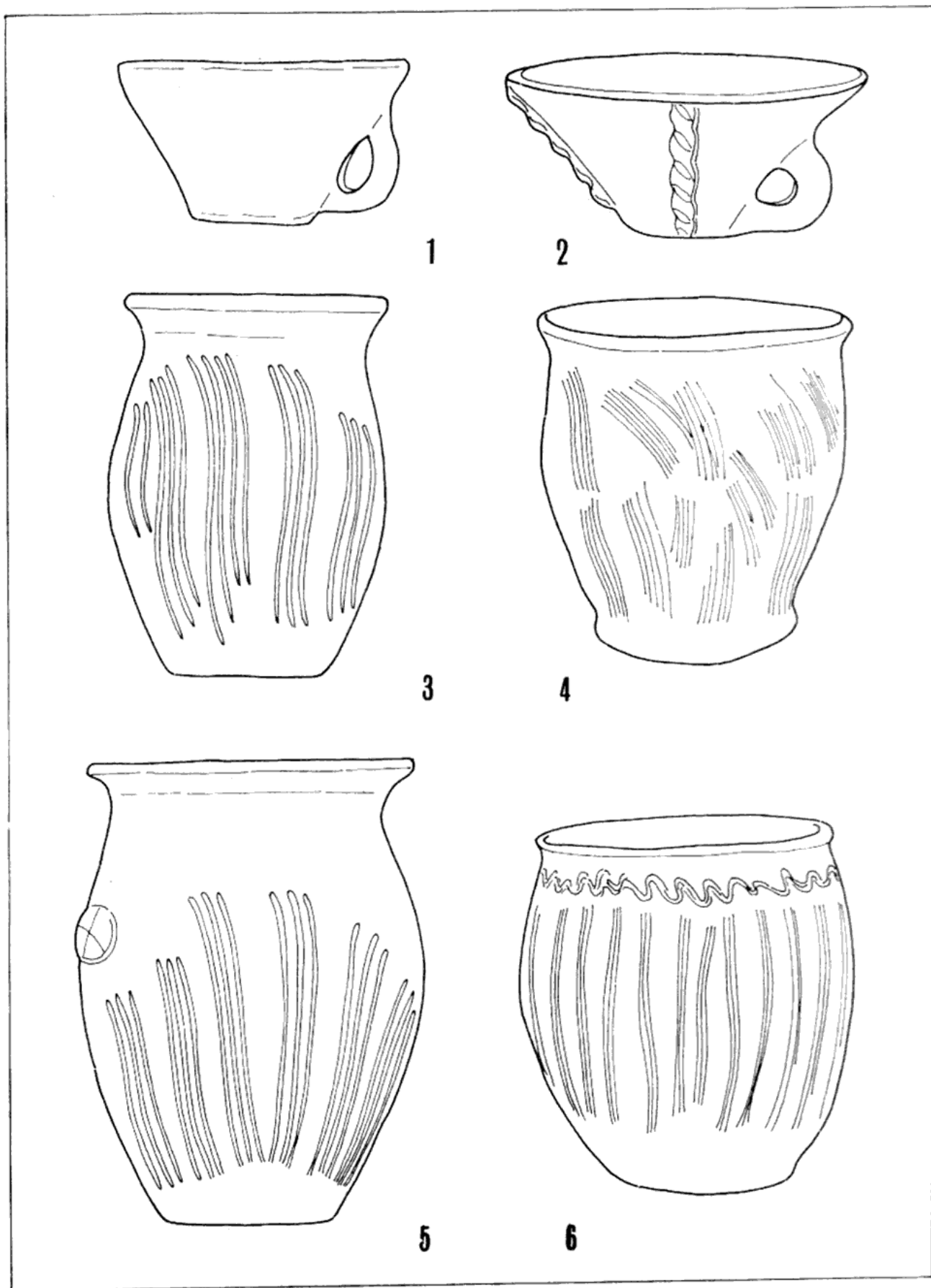
Пре него што се уопште приступи покушају одређивања таквог њиховог положаја, треба се укратко осврнути на карактер утврђених насеља Скордиска, који једино могу да буду подведени под појам „градова“. Најпре је корисно поновити познату чињеницу о начину зидања код Скордиска, ограниченом, према свим примерима добијеним испитивањем насеља, на употребу технике плетера и лепа. Нема довољно података о организацији њихових насеља и распореду стамбених и других објеката, али када су у питању она утврђена, њихов ограничен простор наметао је очевидно најцелисходније решење, подређено расположивој површини а не неком унапред одређеном плану зидања (нпр. Гомолава или Жидовар).³³

Друга битна особина ових „градова“ Скордиска је њихов фортификациони си-

Таб. I — објекти из гробних целина некрополе на Карабурми: 1 (гроб 102); 2 (гроб 12); 3 (гроб 15); 5 (гроб 8); 6 (гроб 22); Ритопек-Далековод: 4 (разорени гроб); некропола Роспи Ђуприја: 7 (гроб 2).

Tab. I Les objets des groupes des tombes de la nécropole de Karaburma: 1 (tombe 102); 2 (tombe 12); 3 (tombe 15); 5 (tombe 8); 6 (tombe 22); Ritopek-Dalekovod: 4 (tombe détruite); la nécropole Rospi-Cuprija: 7 (tombe 2).

Таб. II — Дачка керамика са Гомолаве код Хртковаца (Срем) — насеље Скордиска: 1, 3, 5 (кућна целина); 2, 4, 6 (налази из културног слоја).

Tab. II — La céramique dace de Gomolava près de Hrtkovci (Srem) — agglomération des Scordiscs: 1, 3, 5 (ensemble d'habitation); 2, 4, 6 (découvertes de la couche culturelle).

стем, наслеђен такође од старог градитељства развијеног металног доба балканско-подоунавских области: њега чине високи земљани бедеми, купасте профилације, појачани одбрамбеним ровом и најчешће завршавани палисадом. Употреба камена је долазила у обзир, како за сада показују поједини примери, вероватно само приликом појачавања темељне стопе бедема (Сланкамен, Бачка Паланка, Жидовар),³⁴ иако и ту, услед ограниченог обима ископавања, недостају ближи подаци.

Са друге стране упадљива је бројност ових утврђења градинског типа дуж основних речних комуникација територије Скордиска, као што су Сава, Дунав или Босут.³⁵ Стиче се утисак као да је постојање једног или више центара замењена концентрацијом утврђених пунктова у зонама најзначајнијим за економски и политички живот овог племенског савеза. Посматрана у том светлу, вест о томе да Скордисци имају два града, *Neorta* и *Carpedunum* може да буде схваћена као именовање утврђења издвојених због њихове посебне улоге у односу на друга слична насеља. Већ је речено да такве „градове” треба очекивати у централном делу територије Скордиска,³⁶ што одговара и до сада познатом распореду њихових утврђења. Управо тај размештај и упућује на закључак да зона која започиње од Сланкамена, тј. од ушћа Тисе и захвата Дунав са обе његове обале низводно до Ритопека, као и уже подручје Посавине приближно до ушћа Босута, представљају неку врсту утврђеног реона, бар када се говори о I в. старе ере. Али увек су ту заступљена мања земљана утврђења, вероватно са отвореним насељима у близини, при чему објект те врсте, да се то понови још једаред, није за сада идентификован на ужем подручју античког Сингидунума. Судећи међутим по континуитету некропола на Карабурми и Роспи Ђуприји, као и уједначеној материјалној култури познатој из гробних прилога, нема разлога да се могућност постојања таквог насеља у близини Сингидунума изостави.

Тада се може поставити хипотеза која у недостатку других података, посебно оних добијених археолошким истраживањима, има само радни карактер и састоји се у могућности да те „градове”, тј. утврђена насеља Скордиска, наведене у изворима, треба

тражити на подручју од *Asutincum*-а до Сингидунума. Томе у прилог говори чињеница да Римљани нису сачували изворна имена за келтска утврђена насеља, што показује и пример Сингидунума, који је, како је претпостављено, локални дачки романизирани топоним. Осим тога, имена насеља изграђених у раном римском периоду не могу се у филолошком погледу успешно повезати са једино познатим називима „градова” Скордиска, како их наводи Страбон. Даље, нема изузетних разлика између утврђења Скордиска ако се она пореде по величини, па је значајнији њихов положај, што опет ставља у први план потез од *Asutincum*-а, закључно са Ритопеком.

Унутар тог подручја се посебно издваја локација утврђења Скордиска које претходи римском *Asutincum*-у, подигнутом на ушћу Тисе у Дунав, као и сличан положај једног или више насеља у ужем подручју ушћа Саве у Дунав. Тражити на оба места „градове” Скордиска, *Neorti* и *Carpedunum* значило би темељити закључак на резултатима који су сувише малобројни да би га сигурније потврдили, али се таква претпоставка може узети бар као покушај да даља истраживања буду скренута и у овом правцу.³⁷

*

Укратко изнети, ови предлози за тумачење постанка назива Сингидунум, као и одређивање географског положаја „градова” Скордиска, познатих из извора, изгледали би овако:

— Порекло назива Синги — као племенске ознаке — није према писаним изворима балканско, односно илирско-панонско, већ се може везати за трачко-„скитске” или општије речено, традиције популација старијег гвозденог доба у источном делу Карпатског басена.

— Историја Скордиска показује тесну повезаност ове мешовите латенске популације и са источним суседима, дачким племенима, нарочито у II—I в. старе ере, која подразумева не само културне утицаје већ и етничку асимилацију.

— Топоним Сингидунум тада може да означи присуство дачке компоненте у популационој структури оне групе Скордиска настањене на подручју ушћа Саве у Ду-

нав. Постојање дачког етничког елемента посведочено је и према археолошком материјалу на целој територији овог племенског савеза. При томе су могли да постоје различити називи у топономастици Скордиска на ужем подручју ушћа Саве у Дунав, па је топоним стеновитог платоа на коме је касније подигнут Сингидунум вероватно самосталан и није означавао претходно латенско насеље.

— Римљани дају локални назив свом новом логору у складу са својом политиком деобе јединствене територије Скордиска на мање административне јединице (*civitas*), поштујући и овде назив који одражава претходну домородачку традицију. Тај топоним (Сингидунум) везан је вероватно за дачку компоненту овог племенског савеза, посебно ојачану на подручју Скордиска од краја II и током I в. старе ере.

— Имена римских логора, подигнутих на месту или у близини претходних утврђења Скордиска, као што показује пример Сингидунума, иако могу почивати на локалној топономастици, нису истовремено и изворна имена латенских насеља. То потврђује и чињеница да нема никаквих додирних тачака између имена „градова” Скордиска које набраја Страбон и касније римске топономастике на тој територији, и

у случају када се локације веома значајних староседелачких и римских утврђења поклапају (нпр. *Acutincum*).

— Стога утврђена насеља Скордиска, која су истовремено трговачки и производни центри (на пример латенска Гомолава је насеље занатлија-керамичара), и могу најприближније да одговарају појму „градова” употребљеном код Страбона, остају и даље географски неодређена. Судећи према распореду, значају и величини тих утврђених насеља, „градове” Скордиска, *Neorta* и *Carpedunum*, треба тада тражити на централном подручју овог племенског савеза. Иако то за сада остаје само хипотеза, могуће је претпоставити да ови „градови” одговарају локалним утврђењима подигнутим на најважнијим речним комуникацијама као што су Дунав, Сава или доњи ток Тисе. То уједно значи да они леже у географском центру територије Скордиска, означавајући такође тачке сустицања и сувоземних путева. Када се каже да овде могу доћи у обзир већа утврђења Скордиска која претходе римском *Acutincum*-у, или слична утврђена насеља у ширем подручју Сингидунума, то не значи да она представљају Страбонове „градове” *Neortu* и *Carpedunum*, већ да имају највише услова, према ономе што је речено, да буду тако протумачена.

НАПОМЕНЕ

¹ Р. Марић, *Прилози античкој историји Србије*, Старице III—IV, 1955, 25; Исти, *Спев Аполонија Рођанина о походу Аргонаута као извор за историју Подунавља*, Годишњак Фил. фак. у Н. Саду III, 1955, 39; М. Гарашанин, *Ка проблематици касног латена у доњем Подунављу*, Зборник за друштв. науку М. С. 18, 1957, 78; Б. Жгањер, *Келти у Илирику*, Вјесн. за арх. и хист. далмат. LIII, 1952, 13; Ф. Папазоглу, *Прилози историји Сингидунума и средњег Подунавља у античко доба*, Историјски часопис VII 1957, 301; Б. Гавела, *Келтски опидум Жидовар*, Београд 1952, 51; Исти, *Протоисторијски и антички Сингидунум*, Годишњак Музеја града Београда II, 1955, 9; М. Гарашанин, *Ка имену Сингидунума*, Зборник Фил. фак. у Београду VII—1, 1963, 45; Исти, *Ка конфронтацији писаних и археолошких извора о Келтима у нашој земљи*, Материјали III,

Нови Сад, 1965, 17; Б. Гавела, *Келти у грчким античким изворима*, Материјали III, 9; С. Душанић, *Нови ревидирани римски натписи из источног Срема*, Жива антика XVII, 1967, 200; Ј. Тодоровић, *Келти у југоисточној Европи*, Београд 1968, 106; М. Мирковић, *Римски градови на Дунаву у Горњој Мезији*, Београд 1968, 13; Ф. Папазоглу, *Средњобалканска племена у предримско доба*, Сарајево 1969, 209; Ј. Тодоровић, *Домородачко насеље у периоду предкелтског Сингидунума*, Ослобођење градова у Србији од Турака 1862—1867, Београд 1970, 21; В. Кондић, *Римски Сингидунум у светлости археолошких налаза*, Ослобођење градова, 29; Ј. Тодоровић, *Праисторијска Карабурма I*, Београд 1972, 103.

² Р. Марић, Старице III—IV, 1955, 35; Б. Гавела, Годишњак МГБ II, 1955, 9; Ф. Папазоглу, Историјски часопис VII, 1957, 312;

- М. Гарашанин, Зборник ФФБ VII—1, 1963, 48; Ј. Тодоровић, Карабурма I, 104.
- ³ М. Мирковић, Римски градови 37; В. Кондић Ослобођење градова, 33.
- ⁴ Б. Жгањер, ВХАД LIII, 1952, 20; Р. Марић, Старинар III—IV, 1955, 37; Ф. Папазоглу, Историјски часопис VII, 1957, 312; М. Гарашанин, Зборник ФФБ VII—1, 1963, 50.
- ⁵ Б. Гавела, Годишњак МГБ II, 1955, 17; М. Мирковић, Римски градови, 40.
- ⁶ Ј. Тодоровић, Келти у југоисточној Европи, 24; М. Гарашанин, Зборник ФФБ VII—1, 1963, 48.
- ⁷ Ј. Тодоровић помиње остатке насеља Скордиска на подручју старе Карабурме, Карабурма I, 9.
- ⁸ Р. Марић, Годишњак ФФНС III, 1955, 40; М. Гарашанин, Материјали III, 1966, 20; Б. Гавела, Материјали III, 13; Ф. Папазоглу, Историјски часопис VII, 1957, 318; В. Кондић, Ослобођење градова, 33.
- ⁹ Ф. Папазоглу, Средњобалканска племена, 275.
- ¹⁰ Ј. Тодоровић, Ослобођење градова, 22.
- ¹¹ Ибид., 23—24.
- ¹² Н. Тасић, *The Bosut group of the Basarabi complex and the »Thraco-Cimmerian« finds in Yugoslav regions along the Danube and the Central Balkans, Balcanica II* 1971, 54; Б. Јовановић, Метална доба на Ђердану, Материјали VI, Београд 1971, 32.
- ¹³ Б. Јовановић, Племенски савез Скордиска у протосторијском периоду Војводине (у штампи). Уп. такође М. Душек, *Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotín, Bratislava* 1966, 36; М. Párducz, *Die Frage der ethnischen Verhältnisse der Skythenzeit und der skythisch-keltischen Berührungen in Ungarn, Arch. Rozhl. XXIII, 1971/5, 587.*
- ¹⁴ Ј. Тодоровић, Каталог праисторијских металних предмета, Београд 1971, 94.
- ¹⁵ П. Медовић, Калакача, Бешка, насеље старијег гвозденог доба, *Арх. Прегл. 13, 1971, 28*; Б. Јовановић, Метална доба на Ђердану, 28; Сондажна истраживања на градини Кузница извршена су у јесен 1972 год. у сарадњи Музеја металургије и рударства у Бору и Археолошког института у Београду (*Арх. Прегл. 14 — у штампи*).
- ¹⁶ О. Брукнер, Халштатска некропола код Дорослова, Грађа за проучавање споменика културе Војводине III, 1959, 12; И. и П. Нађ, Дорослово, Сомбор, халштатска некропола, *Арх. Прегл. 5, 1963, 53.*
- ¹⁷ Ј. Филип, *Keltové ve střední Evropě, Praha, 1956, 284*; M. Szabo, *Sur les traces des Celtes en Hongrie, Budapest, 1971, 23*; J. Reiting, *Die Latènezeit in Österreich, Arch. Tozhl. XXIII, 1971/4, 458.*
- ¹⁸ Ј. Тодоровић, Праисторијска некропола на Роспи Ђуприји код Београда, Годишњак МГБ III, 1956, 33, сл. 8; *Исти, Илирски елементи у материјалној култури Скордиска, Материјали I, Љубљана 1964, 73*; М. Гарашанин, Зборник ФФБ VII—1, 1963, 46.
- ¹⁹ I. Hunyady, *Die Kelten im Karpatenbeken, Budapest 1942, T. LXV, 3*; É. Petres, *A kelták Fejér megyében, Féjér megye története I/3, 1971, 144, сл. 6.*
- ²⁰ Ј. Тодоровић, Карабурма I, 17, Т. XLVI; 14, Т. XLIV, 4.
- ²¹ Ибид., 38; Т. LXIV — Т. LXV; 20, 26; Т. XIV, 1—4; Т. XXI, 1; Т. XXIII, 1; Б. Брукнер, Керамика млађег гвозденог доба, РВМ 14, 1965, Т. IV—V; З. Марић, Доња Долина и проблем етничке припадности предримског становништва сјеверне Босне, ГЗМ XIX 1964, Т. XIX, 5—6; Т. XX, 1—2; Е. Спајић, Налазиште млађег жељезног доба са терена Осијека, Осјечки Зборник VIII, 1962, Т. XVIII, 19; Т. XIX, 20.
- ²² Ј. Тодоровић, Годишњак МГБ III, 1956, 33, сл. 7, 3; I. Hunyady, *Die Kelten, 1942, T. LXXI, 10*; V. Zirra *Un cimitir celtic în nord-vestul României, Baia Mare 1969, 21, сл. 45.*
- ²³ Р. Рашајски, Дачка сребрна остава из Ковина, РВМ 10, 1961, 8, Т. I, 1—4; Н. Мајнарић-Панџић, Келтско-латенска култура у Славонији и Сријему, Винковици 1970, 37, Т. XXVI, 3; Ј. Тодоровић, Карабурма I, 33, Т. XXXL, 1; Т. XXXII, 5 (ГРОВ 110).
- ²⁴ V. Zirra, *op. cit.*, 105.
- ²⁵ Ф. Папазоглу, Средњобалканска племена, 265.
- ²⁶ М. Гарашанин, Зборник М. С. 18, 1957, 83; Д. Гарашанин, Осврт на проблем континуитета на дако-гетској некрополи „Глождар“ у Параћину, Материјали I, Београд 1964, 79.
- ²⁷ Ф. Папазоглу, Средњобалканска племена, 233; Б. Гавела, Жидовар, 52.
- ²⁸ Р. Рашајски, Гомолава код Хртковаца, РВМ 3, 1954, 190; Ш. Нађ, Заштитно ископавање на Гомолави код Хртковаца, РВМ 9, 1960, 128; Б. Јовановић, Праисторија Војводине (у штампи).
- ²⁹ Р. Рашајски, РВМ 10, 1961, 14, 18; Д. Димитријевић, *Spätlatènezeitliche Oppida in Jugoslawien, Arch. Rozhl. XXIII/5, 1971, 574*; Б. Гавела, Жидовар, 21; Z. Visy, *Die Dakar am Gebiet von Ungarn, A. Móra Fer. Mus. Evkönyve, 1970/I, 24*; B. Benadik, *Dakische Elemente in der Spätlatènezeitlichen Kultur der Slowakei, Actes du VIIe Congres UISPP, Prague, 1971, 911.*
- ³⁰ Ф. Папазоглу, Историјски часопис VII, 1957, 312; Б. Жгањер, ВХАД LIII, 1952, 20.
- ³¹ A. Mócsy, *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen, Budapest 1959, 78*; С. Душанић, *Bassianae and Its Territory, Arch. Jugosl. VIII, 1967, 70.*
- ³² Ф. Папазоглу, Средњобалканска племена, 284.
- ³³ Б. Гавела, Жидовар, 12; Б. Јовановић, Архитектура и метални налази млађег гвозденог доба, РВМ 14, 1965, 229.

³⁴ Д. Димитријевић, *Arch. Rozhl.* XXIII/5, 1971, 572, сл. 3; О. Врукнер, *Турски Шанац, Бачка Паланка — келтски опидум*, *Арх. Прегл.* 12, 1970, 41; Б. Гавела, *Жидовар*, 15.

³⁵ Ј. Тодоровић, *Die Oppida der Skordisker im jugoslawischen Donauegebiet*, *Arch. Rozhl.* XXIII/5, 1971, 560, сл. 1; *Мајнарић—Панџић*, оп. цит., 55.

³⁶ Ф. Папазоглу, *Средњобалканска племена*, 285.

³⁷ Већ је изречено мишљење да Сингидунум дугује своје име дачким Сингима и то из времена око половине I в. нове ере, када Римљани депортују варварска племена са леве обале Дунава на десно, М. Гарашанин, *Зборник ФФБ VII—1*, 1963, 52.

SINGIDUNUM ET LES VILLES DES SCORDISCS

Borislav Jovanović

Les études consacrées jusqu'à présent aux sources de l'histoire des Scordiscs et par-là indirectement à l'origine de Singidunum «celtique», ont épuisé en grande partie ce thème, surtout s'il on est amené à soulever maintenant un pareil débat du point de vue du préhistorien. C'est pour cela que la récente découverte des nécropoles celtiques dans la région de Karaburma et de Rospí-Cuprija, sur la pente nord-est de Zvezdara, a suscité — et pour cause — de nouvelles tentatives de ce genre. Pour le moment, ces nécropoles sont les seuls témoignages valables de l'existence d'une agglomération durable des Scordiscs au confluent du Danube et de la Save (en prenant ce terme géographique dans un sens plus large).

Une autre question qu'il faut également poser dans les débats sur l'origine du nom de Singidunum est celle de l'intervalle qui sépare chronologiquement le nom préceltique (Singi-) de son suffixe celtique (dunum), et enfin, celle de l'adoption ultérieure de ce néologisme par les Romains, pour lesquels il fut pourtant étranger. Ainsi, les premières nouvelles concernant les Siguines et les Sindes proviennent d'Hérodote, c'est-à-dire de Ve siècle avant notre ère, et les informations qu'il fournit dans ses descriptions géographiques sont utilisées par Apollonios de Rhodes (IIIe siècle avant notre ère), dans son Poème des Argonautiques où il décrit leur voyage en région danubienne. Le peuplement celtique de la région en question commence, d'après la datation généralement adoptée, dans la première moitié du IIIe siècle avant notre ère, tandis que l'établissement de Singidunum ne peut être situé que dans les premières décennies du Ier siècle avant notre ère.

Et par surcroît de difficulté, les sources anciennes ne connaissent aucune agglomération des Scordiscs située au confluent du Danube et de la Save, mais font mention de leurs deux villes, Heorte et Capedunum, sans indiquer précisément l'endroit où elles se trou-

vaient. Pour cette raison il a été approuvé auparavant que la détermination de la location précise ainsi que de l'existence même d'une plus importante habitation des Scordiscs sur l'emplacement de l'actuelle ville de Belgrade, est indépendante de la liaison de Singidunum romain avec l'agglomération aborigène.

*

Les objets sépulcraux de la nécropole de Karaburma appartiennent pour la plupart à la production locale car, outre les bijoux, sont importés également (ou apportés comme butin) les récipients métalliques d'origine grecque (situles) ou romaine (simpulum) — T. I, 2,4—5. La céramique trouvée dans les tombeaux correspond entièrement à des types appartenant aux agglomérations situées sur le territoire des Scordiscs, comme Židovar et Gomolava, quand à la dernière phase (fin de IIe et début du Ier siècles avant notre ère), ou Donja Dolina et la nécropole à Osijek, quand à la première phase de Karaburma (fin de IIIe et IIe siècles avant notre ère). Ceci prouve de nouveau que la nécropole de Karaburma appartient au groupe définitivement formé et stabilisé des Scordiscs, dont le développement, durant les trois siècles, est continu, avec la culture matérielle qui ne connaît pas de sauts ni de ruptures.

Comparées les unes avec les autres et prise dans leur ensemble, les découvertes des tombeaux de Karaburma et de Rospí-Cuprija démontrent que la phase la plus ancienne de la nécropole contient les objets témoignant de l'influence illyrienne et panonienne, mais aussi ceux qui ont le caractère daco-gète. Dans la dernière phase la culture matérielle locale est prédominante, et apparaissent les objets tels que la fibule d'argent du tombeau 102 (la deuxième moitié du Ier siècle avant notre ère, T. I—1), particulière à la région des Scordiscs par sa forme, dans laquelle s'entrelacent les éléments de techniques dace et celtique.

*

Une nouvelle tentative visant à déterminer l'origine et la longue tradition du toponyme Singi- (en admettant qu'il appartient aux populations thraces ou thraco-«scythiques» de la première phase de l'âge du fer), pourrait compter par conséquent sur les rapports orientaux sub-danubiens, réalisés déjà au cours de la première phase de cette époque. Le complexe Bassarabie—Bosut—Gomolava avait d'abord marqué une certaine unité culturelle des régions danubiennes basse et centrale, y compris les parties des Balkans Centraux; ensuite, des influences, ou des importations, «scythiques» pénétrèrent dans ces régions avec la présence vraisemblable des populations traco-«scythiques» en Voivodine orientale.

Vu ce qui précède, avant l'arrivée des Celtes, les courants culturels et populaires provenant de la zone de steppes et de forêts d'Ukraine occidentale, de littoral de la Mer Noire et de la région inférieure danubienne, pénétrèrent indubitablement jusqu'aux Balkans Centraux (T. I, 4). D'autre part, vu l'opinion générale selon laquelle les Siguines, Sindis ou Singuis, appartiennent aux tribus thraces, c'est-à-dire daces — la conformité des sources historiques avec les découvertes archéologiques serait établie. Observé à ces deux points de vue, la bassin de la Save, du Danube et de la Tisza, était pendant la première phase de l'âge du fer, peuplé de populations dont l'habitat, ou tout au moins la zone de la plus forte influence, se trouvait à l'est, en Ukraine subkarpatique et dans la région inférieure danubienne.

Les rapports proches de ce genre trouvent leurs confirmation dans les ouvrages des auteurs anciens, qui font mention des guerres communes des Scordiscs et des Daces contre les Romains, en Macédoine, déjà à la fin de IIe siècle avant notre ère. Cette date coïncide, par exemple, avec celle de formation de la localité fortifiée des Scordiscs à Gomolava, où dans le plus ancien horizon, horizon demi-souterrain, le matériel dace appartient aux groupements fermés de la découverte, de même que le matériel typique de l'époque latine avancée.

Bien entendu c'est plutôt de l'exploration des localités que de celle des nécropoles qu'il faut attendre l'éclaircissement de ces rapports étroits existant entre les Daces et les Scordiscs, mais à défaut de telles informations, la supposition que de pareilles liaisons existent sur tout le territoire des Scordiscs et, par conséquent, dans la région située au confluent du Danube et de la Save, nous paraît suffisamment justifiée. Cette supposition est confirmée par les résultats obtenus dans la localité des Scordiscs se trouvant à l'ouest du futur Singidunum, à Srem, notamment dans celle de Gomolava (T. II) ou de Slankamen, ainsi qu'à l'est, à Banat, dans la localité de

Zidovar; elle est confirmée aussi par le fait que la présence des Daces, à partir de la Slovaquie jusqu'à notre région sub-danubienne, dans la seconde moitié du Ier siècle avant notre ère, ne donne lieu à aucun doute.

En récapitulant ces résultats obtenus par une analyse sommaire du matériel archéologique dans la région des Scordiscs, notamment de celui du bassin le plus proche de la Save et du Danube, il est possible de souligner la prédominance des influences provenant de l'espace daco-gète, c'est-à-dire thraco-scythique. Etant donné l'unité culturelle semblable, réalisée, comme il est dit, dans la première phase de l'âge du fer avancée, ceci est d'autant plus acceptable. Il ne s'agit pas de contester les autres influences centre-balkaniques agissant sur la formation de l'organisation de tribus des Scordiscs, mais plutôt de souligner la prééminence des éléments thraco-pannoniens sur les éléments illyriens, en sens propre du terme, bien que ces derniers ne soient pas exclus.

*

En bref, les nouvelles propositions pour éclaircir l'origine du nom de Singidunum, ainsi que pour déterminer la position géographique des «villes» des Scordiscs dont témoignent les sources, seraient les suivantes:

— D'après les documents écrits, le nom Singi, en tant qu'indice de tribu — n'est pas d'origine balkanique, c'est-à-dire illyrieno-pannonienne, mais peut être en rapport avec les traditions thraco-«scythique», ou dans le sens plus général, avec les traditions des populations de la première phase de l'âge du fer, établies dans la partie orientale du bassin karpatique.

— L'histoire des Scordiscs témoigne aussi de la connexité étroite de cette population latine mixte avec les tribus daces, ses voisins de l'est, notamment au IIe et au Ier siècle avant notre ère. Cette connexité comprend non seulement des influences culturelles mais aussi l'assimilation ethnique.

— Le toponyme Singidunum peut alors indiquer la présence de la composante dace dans la structure de population de tel groupe des Scordiscs qui s'était établi dans la région du confluent du Danube et de la Save. Les découvertes archéologiques de tout le territoire peuplé par cette union de tribus, prouvent la présence de l'élément ethnique dace. Avec ceci, il pouvait y avoir de différents noms dans la toponymie des Scordiscs dans la région la plus proche du confluent du Danube et de la Save. Donc, le toponyme du plateau rocheux sur lequel fut bâti plus tard Singidunum, serait vraisemblablement indépendant et n'aurait appartenu à l'antérieure localité La ène

— Conséquents à leur politique de partage du territoire uni des Scordiscs en plus petites unités administratives (civitas), les Romains avait donné à leur nouveau camp le nom

local, en respectant là aussi l'appellation qui caractérise la tradition autochtone. Ce toponyme serait probablement en rapport avec la composante dace de cette union de tribus, particulièrement affermie dans la région des Scordiscs à la fin de IIe et durant le Ier siècle avant notre ère.

— Ainsi que le démontre l'exemple de Singidunum, les noms des camps romains érigés sur l'emplacement ou à proximité des anciennes fortifications des Scordiscs, bien que pouvant être basés sur la toponymie locale, ne sont pas pour autant les noms originaux des localités latines. Ceci est prouvé par le fait qu'il n'y a aucun point de contact entre les noms des «villes» des Scordiscs cités par Strabon d'une part, et la toponymie romaine formée sur ce territoire de l'autre, même pas au cas où les locations des importantes fortifications autochtones et des fortifications romaines coïncident (Acumincum, par ex.).

— C'est pour cette raison que les agglomérations fortifiées des Scordiscs, qui sont en même temps les centres de commerce et d'industrie et par ce fait peuvent être considérées comme «villes» dont écrit Strabon (Gomolava

La ène qui est localité des artisans-céramistes) — demeurent géographiquement indéterminées. A en juger d'après la disposition, l'importance et la grandeur de ces agglomération fortifiées, c'est donc dans la partie centrale de cette union de tribus qu'il faut chercher les «villes» des Scordiscs, nommées Heorta et Capedunum. Bien que, pour le moment, ce ne soit qu'une hypothèse, il est possible de supposer que ces «villes» correspondent à des fortifications locales, hérigées sur les principales communications fluviales, le Danuble, la Save et la Tisza inférieure. Ça veut dire également que ces «villes» sont situées dans le centre géographique du territoire des Scordiscs, marquant également les croisements des voies de communication.

Si l'on dit qu'ici peuvent être pris en considération l'importante fortification des Scordiscs qui précède Acumincum romain, ou bien des agglomérations fortifiées semblables dans la région plus vaste entourant Singidunum — ce n'est pas pour affirmer que celle-ci représentent assurément les «villes» de Strabon, Heorta et Capedunum, mais qu'elles sont, vu ce qui précède, dans la meilleure position pour être considérées come telles.